

מקורות

□ פרשיות — מהווי יהודי איטליה במאה ה־11, ההדיר על־פי כתבי־יד ודפוס ישן יעקב בוקסנבוים (סדרת מקורות, אגרות יהודי איטליה בתקופת הרניסאנס, בעריכת דניאל קארפי, ספר ד), תל־אביב תשמ״ו, הוצאת אוניברסיטת תל־אביב, בית־הספר למדעי־היהדות על־שם חיים רוזנברג, 483 עמודים.

הספר כולל 3 קבצים על 3 מריבות בקרב יהודי איטליה במאה ה־16, שעוררו מחלוקות גדולות בין רבנים. כל קובץ כולל פסקים, מכתבים ותעודות. הקבצים הם: 'פסקים רע"ט' — על ריב בין שני בנקאים, שותפים לשעבר, על אונאה בענייני ממון; 'ריבות בשערים' — על סכסוך בין משפחות בגלל שידוך שהופר; 'פרוצ'יסו' ('ערכאות') — על ריב בין מלווה ללווה, שנתגלגל לערכאות גויים. הצד השווה בשלוש המחלוקות, שרבנים גוזרים גזרת נח"ש על צד אחד הממוחרם מגיסי רבנים אחרים לבטל הגזרה. הקובץ כולל מידע מרובה על אורחות־החיים של יהודי איטליה בתקופת הרנסאנס.

□ Herbert H. Paper (ed.), *The Musā-nāma of R. Shim'on Hakham* (Judeo-Iranian Text Series, No. 1), Cincinnati 1986, Hebrew Union College Press, XXX + 518 pp.

ר' שמעון חכם (1843-1910) ב־20 שנות ישיבתו בירושלים, משנת 1890 עד מותו, חולל מעין 'רנסאנס תרבותי של איש אחד' בתחום הספרות הפרסית־יהודית. הוא קשור בפרסומם של 29 חיבורים בלשון זו — כמחבר, כמתרגם או כעורך. כעורך, הוא הוציא לאור את 'שאהין תורה' מאת שאהין, גדול המשוררים בפרסית־יהודית שחי במאה ה־14. זו ההוצאה היחידה בדפוס של חיבור זה, ור' שמעון חכם צירף לה חיבור של עצמו, בשם 'מוסא־נאמה' (לספרים שמות, ויקרא, במדבר, דברים), ובו קיבץ, כדבריו: 'רובי תורתן של ראשונים, דברי אגדות ומדרשים שונים וממפרשי התורה ראשונים ואחרונים'. 'מוסא־נאמה' נכתב בפרסית־יהודית שבפי יהודי בוכארה, להג הקרוי בזמננו טאג'יקית־יהודית. חיבור זה חשוב מבחינה בלשנית ומבחינות ספרותיות ותרבותיות.

□ אברהם שטאל, מקורות ללימוד התרבות של יהודי המזרח, חלק ב: משפחה, ספר ג: בנין, ירושלים תשמ״ז, מרכז ההדרכה לספריות ציבוריות בשיתוף המרכז לשילוב מורשת יהדות המזרח, משרד החינוך והתרבות, 258 עמודים.

זהו ספר שלישי בסדרה (קדמו לו: 'גישואין', תשמ״ה; 'בעל ואשה', תשמ״ו). כקודמיו, עיקרו מקורות מגוונים בסוגיהם מ־150 השנים האחרונות, שיש בהם ללמד על גידול בנין בקרב יהדות המזרח. להשוואה הובאו מקורות בנידון מחיי האשכנזים וכן מחיי הנוצרים המוסלמים. פרקי הספר הם: משפחה גדולה, פוריות ועקרות, אימוץ, הגבלת ילודה, הריון, לידה והטקסים שלאחריה, יחס לכן ולבת, הטיפול בתינוק, תמותת ילדים, קשר האם לתינוק. בסוף הספר — ביבליוגרפיה עשירה.

מחקרים

□ ג'ני לבל, גאות ושבר — פרקים בתולדות יהודי מקדוניה הווארדאריה, ירושלים תשמ״ז, בהוצאת מורשת, ועד עדת הספרדים ועדות המזרח בירושלים והמרכז לשילוב מורשת יהדות המזרח במשרד החינוך והתרבות (+4) 310 (+4) עמודים.

חיבור חלוצי על תולדות יהודי מאקדוניה — חבל ארץ המחולק בין יוגוסלאביה, יוון

ובולגאריה — מאז גירוש ספרד עד ימינו לרבות השואה וההצלה. פרקי הספר עוסקים בקהילות, בכלכלה ומלאכה, בחיי המשפחה, בהדי השבתאות, בעלייה לא"י, בחיי הדת ומוסדות החינוך, בציונות ועוד. מחברת הספר השתמשה במיגוון של מקורות וספרות בשפות שונות, שלוקטת על-ידה בשקידה. הספר מלווה תצלומים מרובים, מפות ואיורים. נסים יושע הקדים מבוא לספר.

□ אברהם אמזלג, פרקים במוסיקה של יהודי מרוקו, תל-אביב [תשמ"ן], הוצאת ברית יוצאי מרוקו בישראל, 140 [3+] עמודים.

מוקד הספר הוא הדיון ב"שירת הבקשות", שהיא מהשיאים במוסיקה של יהודי מארוקו. בנוסף יש בו דיון במודוס המגברי ובנופך האנדלוסית, שעוצבה בספרד, הועתקה אל צפון-אפריקה והשפיעה על מכלול המוסיקה במגרב.

□ José Faur, *Golden Doves with Silver Dots — Semiotics and Textuality in Rabbinic Tradition*, Bloomington 1986, Indiana University Press, XXIX + 226 pp.

המחבר דן בספרות רבנית — הלכה ומדרש — בכלים של המחקר הסטרוקטוראליסטי. הספר מורכב מסדרה של מסות, שתכליתן לפתוח את עולם הדרשנות בפני חוקרי ספרות ואת חידושי המחקר הספרותי בפני חוקרי הספרות הרבנית. הפרק האחרון מדגים את התיאוריה על-ידי ניתוח של טקסט מתוך שירי-השירים רבה על הפסוק 'תורי זהב נעשה לך עם נקודות הכסף' (שיר השירים א:יא), שנדרש כרמז לאופי הרב-משמעי של דברי התורה. המחבר מסתמך על חיבורים מתקופות שונות של הספרות הרבנית ומסורותיהן של עדות שונות.

□ Kay Kaufman Shelemay, *Music, Ritual and Falasha History*, East Lansing 1986, Michigan State University, XV + 415 pp.

רוב פרקי הספר עוסקים בליטורגיה של יהודי אתיופיה להבטיה: הטקסט, המוסיקה, הקשרי הביצוע וכיו"ב. המחברת, יהודייה מארצות-הברית במוצאה ומוסיקולוגית בהתמחותה, מגיעה למסקנה כי הליטורגיה הפאלאשית יש בה צדדי דמיון מרובים למסורת הנוצרית האתיופית. מימצא זה עשוי להיות משמעותי לסוגיית מוצאם של יהודי אתיופיה, והסוגיה בדבר מוצאם — השנויה במחלוקת בין חוקרים — מבוררת בפרקי הפתיחה והסיום של הספר. ביטוד הספר עבודת-שדה של המחברת באתיופיה ובישראל ועבודה לקבלת תואר ד"ר משנת 1977.

□ Reuben Ahroni, *Yemenite Jewry — Origins, Culture and Literature*, Bloomington 1986, Indiana University Press, X + 227 pp.

חיבור מקיף, ראשון מסוגו באנגלית (ואולי בכל לשון), על היהודים בתימן: תולדותיהם מראשיתן עד התחלת המאה העשרים וכן, בהיקף מצומצם יותר, יצירתם הספרותית, מנהגיהם ומסורותיהם. בחלק ההיסטורי מצומצם הדיון בעת החדשה ואילו התקופה שאחרי שנת 1914 ניתנת בצמזום מופלג. הרקע האסלאמי של העם והארץ זוכה להבלטה.

□ Haïm Zafrani, *Kabbale vie mystique et magie — Judaïsme d'Occident Musulman*, Paris 1986, Editions Maisonneune & Larose, 487 pp.

חיבור רב-היקף העוסק במקומה של המיסטיקה להבטיה השונים בחיי היהודים במגרב. הספר פותח בדיון על שלשלת הקבלה ביהדות ובמקביל דן במיסטיקה באסלאם, בספר הזוהר, ביצירה הקבלית של חכמי המגרב (שמעון לביא, אברהם אזולאי ואחרים), בהשפעת הקבלה על ההלכה, על הליטורגיה, על השירה ועל המוסיקה, בשירת הבקשות ובסוף בקבלה המעשית ובמאגיה.

קבצים

□ דוד א' רקנטי (עורך), זכרון שלוניקי – גדולתה וחורבנה של ירושלים דבלקן, כרך ב, תל-אביב תשמ"ו, הועד להוצאת ספר קהילת שלוניקי, יב + 625 + 48 עמודים. הכרך הראשון של ספר זה (תשל"ב, 580 עמודים) כלל שתי חטיבות: תולדות יהודי סאלוניקי מגירוש ספרד עד ימינו; התנועה הציונית בעיר. הכרך השני שלפנינו רובו עוסק בדורות האחרונים וכולל 5 חטיבות: העיר, הקהילה, החיים, האנשים, החורבן. בספר זה קובצו מחקרים, תעודות, זכרונות ומאמרים על כלל ההבטים של החיים היהודיים בסאלוניקי. אין אפשרות במסגרת זו למנות את כל הנושאים הנדונים בקובץ, מהם שלא נכתב עליהם (כגון: 'השירה העברית בס' בדורות האחרונים' מאת עורך הקובץ), ואת עשרות המשתתפים שתרמו לו. בספר הובאו תצלומים ואיורים רבים. שני כרכי הספר, המקיפים כ-1250 עמודים, מקנים לקורא מתחושת הנועם והמתקנות שאופפים זכר קהילה זו, שהיתה פאר היהדות הספרדית קודם השואה, ומהווים מקור רבגוני לידיעת תולדותיה.

□ יצחק אברהמי (עורך), שורשים במזרח – קבצים לחקר הנועה הציונית והחלוצית בארצות האסלאם, א. יד טבנקין והוצאת הקיבוץ המאוחד, תשמ"ו, 478 עמודים. יש מן הייחוד בקובץ זה – הראשון לבמה החדשה של המכון לחקר התנועה הציונית והחלוצית בארצות המזרח. מ-11 המאמרים שבקובץ 6 עוסקים בשליחויות ציוניות, תנועות נוער חלוציות והעפלה: ש' ברד מביא סקירה מקפת על השליחים הציוניים בכל ארצות המזרח עד קום המדינה. חנה אברהמי דנה בראשית תנועת הנוער החלוצית במגרב, אפרים בן-חיים מספר על העפלה מצפ"א ב-1947, ללב קסטל מספר על שליחותו בצפ"א לפני קום המדינה, דוד גויזל ליטמן מספרים (במאמרים נפרדים) על שליחות להצלת ילדים יהודים מצפ"א ב-1961. בנושאים אחרים: סילביה ביו'אוי ואבי אגוזי מסכמים מחקר על עדתיותם של חברי קיבוצים שמוצאם מן המזרח. 4 המאמרים הפותחים את הקובץ דנים בסוגיות היסטוריות שונות של יהדות צפ"א – מאת: רישאר איון, יצחק אברהמי, ג'נין כרמי ואיב קלוד אואט, תצוין אף זו: לפחות 4 מ-11 המאמרים בקובץ הם דברי זכרונות. 9 מאמרים עוסקים בצפי אפריקה, ונקוה שבקבצים הבאים ידונו גם תפוצות אחרות במזרח.

□ שלמה דשן (עורך), מחצית האומה – עיונים בתרבות ובמעמד של יוצאי המזרח בישראל, רמת-גן תשמ"ו, המכון ליהדות ולמחשבה בת-זמננו ע"ש דוד ובתיה קוטלר, אוניברסיטת בר-אילן, 313 עמודים.

קובץ ובו 13 מאמרים שיסודם בסמינר שהתקיים במכון ע"ש קוטלר בתשמ"ב. במבוא סוקר העורך ש' דשן את התמורות במודעות הציבורית לבעיית יחסי העדות בארץ, המתאפיינת עתה ביתר פלוראליזם. צ"מ זוהר דן בתגובת רבני מצרים למודרניזציה; ד' בויארין דן בשיטת לימוד התורה בספרד קודם הגירוש; הרב ר' ערוסי דן במידת ההתמודדות של פוסקי ההלכה בימינו עם הרב-גוניות העדתית; א' שרכיט דן בדפוסי הביטוי המוסיקאלי של הקהילות הספרדיות והמזרחיות; ה' ויס בודק את דמות הספרדים ביצירתו של עגנון; ל' חקק דן בתגובות למצב העדתי ביצירות סופרים יוצאי המזרח; אריה סימון וי' שוררולד דנים (בנפרד) בסוגיות מתחום החינוך; מ' רומני בודק את הנסיון לקידום אוכלוסיות חלשות בצה"ל; א' נאוי, ד"י אלעזר וס' סמוחה דנים (במאמרים נפרדים) באופני תגובה ומחאה על הכעיה העדתית.

□ יאיר אורון (עורך), בין פריס לירושלים – פרקים בהגות יהודית בת זמננו בצרפת, ירושלים ותל-אביב תשמ"ז, הוצאת שוקן והמכון לתכנון מדיניות ביחסי ישראל והתפוצות, 258 עמודים.

פרקים מהגותם של 8 מחברים יהודים בצרפת, רובם כשנות ה-40 לחייהם אשר יצירותיהם עוררו תהודה רבה בארצם, 5 מהם מוצאם מצפון-אפריקה ומצרים. א' פינקלקאט דן במאמר אחד – בדמות היהודיות הסתמית המאפיינת חוזרים ליהדותם בצרפת; מאמר שני שלו הוא 'הומאניזם וטרור'; מ' האלטר מספר לפלסטניאנים על קורותיו

בגטו וארשה, בנסיון להגיע להידברות עימם; ב' שוראקי מתאר דרכו חזרה ליהדות ומאמין כי ליהדות המזרחית נועד תפקיד מבשר לתשועת העולם המהייליזם; א' גלוקסמן דן בסיכויי השלום בעולם; ב"ה לוי בודק את שורשי הפאשיזם הצרפתי; ש' טריגנו בוחן את השאלה היהודית בזמן הזה, בטענה שגם הציונות וגם 'נצח הגולה' המסורתיות נכשלו. ב' לוי מסיים עם 'שם האדם: דרשיה עם סארטר'. עורך הקובץ, י' אורון, הקדים מבוא לדמותו של הדור היהודי ולדמותה של התפוצה הנרונים.

□ מרדכי עקיבא פרידמן, משה גיל (עורכים), תעודה, ד — מחקרים במדעי היהדות, תל-אביב תשמ"ו, בהוצאת מפעלים אוניברסיטאיים, אוניברסיטת תל-אביב, בית-הספר למדעי-היהדות על-שם חיים רוזנברג, XXV + 275 עמודים.

שלושת הקבצים הראשונים של 'תעודה' הוקדשו כל אחד לתחום מוגדר, ואילו קובץ זה כולל מאמרים בתחומים שונים: חקר המקרא, הלשון העברית, הספרות התלמודית, הפילוסופיה היהודית, הקבלה, ההיסטוריה והספרות העברית. מתוך 19 המאמרים יצינו אלה הדנים ביהדות ספרד והמזרח: דן בקר — על קטע מ'ספר ההכרעה' לאבן-בלעם; יואל קרמר — 'נאמוס ושריעה במשנת הרמב"ם'; מיכל אורון — 'מושגי יסוד בקבלה והתהוותם'; מאשה יצחקי — על גלגולו של מדרש ב'4 פיוטים מספרד'; אליעזר גוטריט — על ההנהגה העצמית היהודית בקאסטיליה; מיכאל מ' לסקר — 'מוסלמים ויהודים במארוק'.

□ Shai Burstyn (ed.), *Orbis Musical*, Vol. IX (Assaph — Studies in the Arts, Section A), Tel-Aviv University, Department of Musicology, 1986, 245 pp.

כרך זה מוקדש לפרופסור אדית גרון-קיווי, מחלוצי המוסיקולוגים בישראל, אשר עסקה הרבה במוסיקה של יהודי המזרח והעמידה תלמידים שהם כיום חוקרים. המאמרים שבכרך זה, מאת חוקרים מכמה ארצות ובכמה לשונות, עוסקים במוסיקה כללית וכן במוסיקה יהודית. בתחום יהדות ספרד יציין המאמר מאת יהודית כהן על שלמה רוסי.

ספרות

□ יצחק גורמזאנו גרון, בלאנש, תל-אביב תשמ"ז, הוצאת עם עובד, 212 עמודים. סיפור מחיי היהודים באלכסנדריה של מצרים, שעיקרו מתרחש בשנת 1947 וסופו בישראל בשנים הראשונות לאחר קום המדינה. הסיפור כתוב בשטף ובריהטות ומובלטים בו האופי הרב-מוצאי של יהדות זו ואורח-החיים הנהנתני של אנשיה, על רקע של אקלים ים תיכוני ובאווירה גדושה יצריות. כמה דמויות וקווי-עלילה בסיפור זה מתקשרים עם 'קין אלכסנדרוני' מאת אותו מחבר.

□ דוד אלכחרי, תיאור של מוות, מסרבת-קרוואטית: דינה קטן-בן-ציון, תל-אביב תשמ"ו, הוצאת ספרית פועלים, 150 עמודים.

קובץ סיפורים מאת סופר יהודי ספרדי צעיר (יליד 1948), החי ביוגוסלאביה. המחבר משיך את עצמו 'לספרות היהודית', ואכן גורלה של יהדות יוגוסלאביה, חדלונה בהכרח, מורשתה וערכיה הם מושא של כמה מן הסיפורים בקובץ. עם זאת אלכחרי הוא סופר מודרני מובהק הן כדרכי הביטוי, הן בחומרים ובמרכיבים של סיפוריו. המתרגמת הוסיפה לקובץ מסה רבת-עניין על המחבר ויצירתו.

□ מרדכי טביב, בצל הימים — שירים ומכתבים, לקט ומבוא: יוסף הלוי, עריכה: שלום סרי, ראשון-לציון 1987, הוצאת 'אעלה בתמר' ועיריית ראשון-לציון, 119 עמודים. מ' טביב (תרע"א-תשל"ט) נודע כמספר, אך ראשית פרסומיו היו שירים. כאן כונסו שיריו לראשונה בספר, כ'50 מהם, והם ניכרים בייחוד לשונם הדשנה. עוד בספר מכתבים ודברים בעל-פה של המחבר, המאירים פרקים בחייו, ומאמר תמציתי עליו מאת ד"ר יוסף הלוי.

□ שלום דרוויש, פריים! פריים!, תל-אביב 1986, הוצאת בימת קדם לספרות, 159 עמודים.
 רומאן קצר מחיי היהודים בעיראק, שעלילתו נסובה על נישואיה של קטינה לקשיש עשיר, מטעמים חומריים. הסיפור מצייר תמונה ריאליסטית ביקורתית של חיי היהודים. זהו ספרו העברי הראשון של ש' דרוויש, מטובי הפרוזאיקונים בספרות הערבית החדשה בעיראק ומי שזכה להערכה מרובה של מבקרים וחוקרים של ספרות זו. הרומאן שלפנינו מצטרף לקומץ המועט של דברי ספרות על חיי היהודים בעיראק. לספר הקדימו מבואות פרופ' ש' מורה וסמי מיכאל.

□ יצחק גורמזאנו, משה-מוריס-ומוסא, או פסה אלכסנדרוני, תל-אביב 1986, הוצאת בימת קדם לספרות, 54 עמודים.
 סיפור לבני-נוער על נער יהודי באלכסנדריה הנתפס לציונות, עולה לארץ ומצטרף לקיבוץ, ובעת שירותו הצבאי נפגש עם בני-משפחתו שחולצו מפורט-סעיד בעת מבצע קדש ב-1956. כתיאור היחסים עם בני-המקום מוצגים הערבים כדמויות אנושיות בעלות אידיאלים, ואורח-חיים במצרים מתואר באור נוסטאלגי.

□ יעקב לסרי, השירה היהודית העממית במרוקו, תל-אביב תשמ"ז, הוצאת הקיבוץ המאוחד, 253 עמודים.
 שלא כסיפור העממי של יהודי-המזרח שכונס ונדפס בעשרות קבצים ואסופות, השירה העממית זכתה לכינוס ולשימור-לב מועטים (לכותב השורות האלה ידועים רק הקבצים משירתם של היהודים הספרדים ושל יהודי תימן). בספר זה מובאים עשרות רבות של שירים עממיים של היהודים במרוקו, במקורם הערבי-יהודי ובתרגומם לעברית. השירים כנוסים ב-5 חלקים: (1) שירי הולדת וחתונה (2) שירי אהבה (3) שירי תיגה (4) קינות על חורבן ירושלים (5) שירי שבח, מוסר, תפילה, אמונה וגאולה. המחבר ליקט את השירים, תרגמם והוסיף להם מבואות. זו עבודה חלוצית בתחומה, שראוי להתייחס בפירוט להשגיה וכן לחסר שבה.

□ אבנר פרץ, עשן ואפר — מחזור שירים מוקדש לזכר קהילת יהודי סלוניקי, מהדורה דרלשונית, ירושלים 1986, הוצאת ספרד, 39 עמודים.
 ספרות יפה עכשווית בספרדית-יהודית היא תופעה נדירה כדור זה. כאן לפנינו קובץ של 12 שירים בספרדית-יהודית ובעברית, כולם על חורבן יהדות סאלוניקי בשואה. המחבר הוא צעיר ישראלי שהחל בכתיבת שירה בעברית.

מקראות

□ אמנון שמוש, הכתר — סיפורו של כתר ארם-צובה, ירושלים תשמ"ז, הוצאת מכון בן-צבי, 183 עמודים + יז לוחות.
 כתר ארם-צובה הוא כתב-היד העתיק ביותר של התנ"ך הידוע כיום, וככל הנראה גם המקור המדויק ביותר של הטקסט המקראי שבדפוסים, לרבות מערכת הניקוד, הטעמים והמסורה המלווה אותו. סוגיות מרובות הקשורות בכתר זה שנויות במחלוקת בין חוקרים. הוא נכתב לפני יותר מאלף שנה, ובמשך כ-600 שנה מתוכן היה שמור בקהילת חלב, ועבר גלגולים רבים. דראמטי במיוחד הוא סיפור הצלתו, תוך כדי הפוגרום שנעשה ביהודי חלב בשלהי שנת 1947, העברתו למקום מבטחים והכאתו לישראל בשבט תשי"ח.
 כלל ההבטים הקשורים בכתר, הסוגיות שבמחקר ופרטי העלילה, מסוכמים בספר זה, הכתוב כרהיטות והעשוי לעניין לא רק אנשי מקצוע.

□ הרב מאיר מאוז, שרשים ומסורת ביהדות תוניסיה (סדרת עדויות, מסורות וזכרונות, 1), לוד תשמ"ז, הוצאת מכון הכרמן למחקרי ספרות, 48 עמודים.

בחוברת קובצו מאמר ובו הערות על השירה העברית בספרד ובצפון-אפריקה וכן 2 הרצאות על מנהגים ומסורות של יהודי תוניסיה. מעבר לנושאים הנדונים יש במאמרים ו-4 הנספחים שבקובץ פרטים רבים על הווי-החיים ודרכי-הלימוד בתוניסיה.

□ בועז חרד, ילקוט זכרונות – מאורעות וספורים מיהדות ג'רבה (תוניסיה) ולוב, (סדרת עדויות, מסורות וזכרונות, 2), לוד תשמ"ז, מכון הברמן למחקרי ספרות, 80 עמודים. בקובץ 5 פרקים: (1) זכרונות על הישוב היהודי בג'רבה מאת הרב בועז חרד (2) קורות יהודי אלזאוויה (לוב) מאת הרב שאול בוכריץ (3) העיר בן גרדאן (תוניסיה). שלושה פרקי זכרונות אלה כוללים מידע, במיוחד על יחסי היהודים עם שכניהם הערבים ועל פרעות והתנכלויות, שהתיעוד עליהם מועט. בשני הפרקים הנוספים מובאים סיפורי-עם ושירי-עם (השירים בערבית-יהודית עם תרגום).

□ פיוט רבי אמנון עם התפסיר בלשון פרסי ותפסיר ונתנה תוקף, הביא לדפוס חנוכה בן אגא ג'אני שמש, מהדורה שנייה מורחבת, ירושלים תשמ"ז, 32 עמודים. התפסיר (תרגום ופירוש) שלפנינו נדפס בראשונה בירושלים בשנת תרס"ב. ב"צ יהושע, נכד המלבי"ם המקורי, הביא לדפוס את המהדורה השנייה והוסיף מבוא על קורות סבו, שהיה מראשוני העולים מאפגאניסתאן לארץ.

□ יהושע בלאו (ערך וההדיר), הספרות הערבית היהודית – פרקים נבחרים², ירושלים תשמ"ו, הוצאת ספרים ע"ש י"ל מאגנס, האוניברסיטה העברית, 1 + 276 + 2 עמודים. קטעים מתוך כתבים בערבית-יהודית, מאת רס"ג, אלקרקסאני, יפת בן עלי, אבן-קורישי, אבן ג'אח, רבנו נסים כ"ר יעקב, אבן פקודה, יהודה הלוי, רמב"ם, בנו אברהם ואחרים. הספר מכון במיוחד לסטודנטים. מהדורתו הראשונה נדפסה בתש"ם (סיקורת עליה נתפרסמה ב'פעמים', 6).

עזר

□ מנחם אלון (עורך), מפתח השאלות והתשובות של חכמי ספרד וצפון אפריקה, ירושלים תשמ"ו, האוניברסיטה העברית, הפקולטה למשפטים, המכון למדעי היהדות, המכון לחקר המשפט העברי, הוצאת הספרים ע"ש י"ל מאגנס, שני כרכים, 610 + 610 + LI עמודים.

לפנינו 2 מתוך 7 כרכים של מפעל רב-הקף ורב-חשיבות – מיפתוח כל ספרות השאלות והתשובות של חכמי ספרד וצפון-אפריקה במאות ה-11-15. בשנת תשמ"א יצאו שני כרכים ממפעל זה ובהם מפתח היסטורי ומפתח מקורות. שני הכרכים שלפנינו כוללים מפתח משפטי של 122 ערכים ראשיים, ובכל ערך וערך צוינו כל המקומות שבהם הוא מוזכר בקורפוס הנדון. בשני הכרכים שלפנינו מופתחו שורת של 22 חכמים, החל ברי"ף וגמור בר' יצחק אבוהב. למפתח הקדים העורך מבוא מקיף.

□ אברהם הטל, ביבליוגרפיה של כתבי פרופ' שלמה דב גויטיין – השלמות, ירושלים תשמ"ז, הוצאת מכון בן-צבי, 22 עמודים.

בשנת תשל"ה פירסם א' הטל ביבליוגרפיה של כתבי ש"ד גויטיין, שכללה 548 ערכים. עתה לפנינו עוד 118 ערכים, מהם שמשלימים את הרשימה הראשונה ומהם שפירסם גויטיין מתשל"ה עד פטירתו בתשמ"ה.